

EXPEDITIO

Centar za održivi prostorni razvoj
Center for sustainable spatial development

12 april 2010 | Kotor
P-31 -10

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine

Komentari i primjedbe na Nacrt Detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači DPPHE i Nacrt Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu

Poštovani,

Dostavljamo Vam u prilogu Komentare i primjedbe na Nacrt Detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači DPPHE i Nacrt Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

S obzirom na izložene primjedbe **smatramo da DPPHE i Strateška procjena uticaja imaju velikih nedostataka kao što su: nekonzistentnost, kontradiktornost, neuskладjenost sa nekim od sektorskih strategija (posebno oblast turizma), neuključivanje relevantnih stručnjaka i institucija u izradu pojedinih segmenata plana, dosta nelogičnosti, kao i neutemeljenih tvrdnji, nejasnih polazišta, njihove razrade i donošenja odluka.**

Takođe, smatramo apsolutno neprihvatljivim to što će predviđenim planom **izuzetno vrijedan kulturni predio cijelog ovog područja biti "drastično izmijenjen" i devastiran**, a značajni spomenici kulture ugroženi (Manastir Morača) ili uništeni (most knjaza Danila).

Sve to ovim dokumentima daje ozbiljne nedostatke koje nije lako popraviti jednostavnim korekcijama.

Nadamo se da će obrađivač i resorno Ministarstvo razmotriti naše primjedbe i sugestije i dostaviti nam pisane odgovore.

S poštovanjem,
za EXPEDITIO

Biljana Gligorić, d.i.a.
Tatjana Rajić, d.i.a.
Aleksandra Kapetanović, d.i.a.

EXPEDITIO
Pošt. fah. 85
85330 Kotor, **Crna Gora**
t + 382 (0)82 302520
f + 382 (0)82 302521

expeditio@t-com.me
www.expeditio.org

Komentari na DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači – Osnovni planski dokument

OPŠTE PRIMJEDBE

- U jednostavnoj tabeli navesti koje su planirane energetske potrebe u narednim decenijama u Crnoj Gori sa uračunatim, planiranim uštedama od energetske efikasnosti i smanjenja gubitaka u distribuciji kao i u opciji sa ili bez KAPa u toj kalkulaciji.
- Navesti dokumente iz kojih su izvučeni podaci o neophodnosti izgradnje ovih kapaciteta u smislu predviđenih veličina brana i akumulacija
- Pozivajuće se na PPCG2020: STR 91, “3.10.7. Konflikti u namjeni i korišćenju prostora
Energetika - zaštita prirodne sredine - Druga faza izgradnje TE „Pljevlja“ treba da bude uslovljena prethodnim rješavanjem aktuelnih ekoloških problema. Izgradnja novih hidro-elektrana, takođe, nosi sa sobom i ozbiljne negativne posljedice po životnu sredinu, pa je odluke o njihovoj gradnji potrebno donositi uz detaljnu i obuhvatnu procjenu uticaja na životnu sredinu.”
Smatramo da ovaj uslov u izradi ovog plana nije ispunjen.

str.14.

“U izradi DPP-a naročito treba poštovati odredbe čl. 5, 6, 7, 11, 12, 22 i 50. Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata.”

Iako se DPPHE poziva na članovi zakona koji glase:

Načela

Član 5

Uredjenje prostora zasniva se na načelima: usklanjenog ekonomskog, socijalnog, ekološkog, energetskog, kulturnog, razvoja prostora Crne Gore; održivog razvoja; podsticanja ravnomjernog ekonomskog razvoja prostora Crne Gore; racionalnog korišćenja i zaštite prostora i prirodnih resursa; usaglašenosti sa evropskim normativima i standardima; zaštite integralnih vrijednosti prostora; policentričnosti; konkurentnosti i kohezije; decentralizacije; zaštite i unaprježenja - stanja životne sredine; zaštite kulturne baštine; usaglašavanja interesa korisnika prostora i prioriteta djelovanja u prostoru; javnog interesa; privatnog interesa ali ne na štetu javnog interesa; javnosti u postupku uređenja prostora; uspostavljanja informacionog sistema o prostoru u cilju efikasnijeg uređenja prostora; aseizmičkog planiranja.

Član 12

Uređenje prostora i izgradnja objekta mora biti usklanena sa posebnim propisima iz oblasti zaštite životne sredine, zaštite kulturne i prirodne baštine, racionalnog korišćenja energije i energetske efikasnosti, kulturno-istorijskog razvoja, stvorenog i prirodnog naslijeđa, tla, vazduha, šuma, voda, zdravlja, kao i zaštite energetskih, rudarskih i industrijskih objekata, sprječavanja i zaštite od prirodnih i tehničko-tehnoloških nesreća; infrastrukturnih objekata i mreža, sportskih, turističkih i objekata posebne namjene i njihove infrastrukture

Smatramo da gore podvučene odredbe ovog zakona nisu u potpunosti ispoštovane ovim dokumentom što će ovi naši komentari u celosti pokušati da dokažu.

str. 14

U spisku međunarodnih propisa i konvencija nedostaje Evropska konvencije o predjelu koju je Crna Gora potpisala 8.12.2008, ratifikovala 22.1.2009, i koja je stupila na snagu 1.5.2009.

Takođe je ispušten najznačajniji strateški dokument Nacionalna Strategija održivog razvoja.

str. 14

*“za izradu DPP potrebno je pridržavati se I sljedeće regulative:
Konvencija Savjeta Evrope o vrijednosti kulturnog nasljeđa za društvo”*

Konvenciji Savjeta Evrope o vrijednosti kulturnog nasljeđa za društvo, po kojoj kulturno nasljeđe “uključuje sve aspekte okruženja koji predstavljaju rezultat interakcije između ljudi i prostora kroz vrijeme” promoviše se zajednička odgovornost za kulturno nasljeđe i javno učešće:

Article 12 – Access to cultural heritage and democratic participation

The Parties undertake to:

- a) *encourage everyone to participate in:*
 - *the process of identification, study, interpretation, protection, conservation and presentation of the cultural heritage ;*
 - *public reflection and debate on the opportunities and challenges which the cultural heritage represents;*
- b) *take into consideration the value attached by each heritage community to the cultural heritage with which it identifies;*

Iako se navodi da je potrebno pridržavati se Konvencije Savjeta Evrope o vrijednosti kulturnog nasljeđa za društvo, koju je Crna Gora potpisala 21.9.2007. a ratifikovala 11.3.2008, međutim, ni uključivanje građana kao ni konsultacije sa relevantnim zainteresovanim stranama vezano za kulturno nasljeđe u pripremnoj fazi izrade plana nisu realizovani!

str.15

“Upotreba domaćih izvora energije i smanjivanje stepena zavisnosti od uvoza električne energije, sa omogućivanjem razvoja upotrebe ostalih obnovljivih izvora energije;”

Nejasna je ova direktna povezanost sa ostalim izvorima. Na koji način se izgradnjom brana to omogućava?

str.16

“Stvaranje zaliha vode za piće i navodnjavanje nizvodnih područja u kontekstu negativnih globalnih klimatskih promjena;”

S obzirom da je planirano da koncesionar bude privatna kompanija, domaća ili strana, zanima nas kojim dokumentima će biti regulisano ko i pod kojim uslovima će vodu za piće da distribuira?

str.16

“Proizvodnja električne energije na održiv način;”

Pretpostavljamo da se planiran proizvodnja iz obnovljivih izvora a to nije isto što “održiv način”.

str.18

“U Crnoj Gori prepoznaju se 21 osnovne predione (pejzažne) jedinice, a jedna od njih je i Kanjonska dolina Morače.”

Trenutno je u proceduri usvajanja Nacrt Zakona o kulturnim dobrima koji će kao zaštićene cjeline prepoznavati i kulturni predio(pejzaž). Pretpostavka je da će i Kanjon doline Morače, kao već prepoznata pejzažna jedinica biti zaštićen, što će promijeniti i njegov značaj a samim tim odnos prema njemu.

str.19

“Iskazana osnovna opredjeljenja kao i utvrđene politike u referentnim dokumentima, a prije svega Strategija razvoja energetike do 2025. godine, su osnov za definisanje ciljeva razvoja, organizacije i uređenja predmetnog prostora.”

Osnovni “krovni” dokument razvoja Crne Gore je Nacionalna strategija održivog razvoja. Pogrešno se pošlo od samo jedne sektorske Strategije.

str.19

“U analitičkoj fazi izrade Plana potrebno je provjeriti i ocijeniti zahtjeve korisnika, potencijalnih investitora i stanovništva na području Plana i okoline. U ovoj fazi plana potrebno je pribaviti smjernice od Ministarstava nadležnih za poslove energetike, vodoprivrede, saobraćaja, zaštite životne sredine i Sekretarijata za razvoj.”

Zamolili bi vas da nam prosljedite spomenuta mišljenja.

str. 27.

“Hydroenergetski potencijal Crne Gore ubraja se u svjetski najznačajnije raspoložive potencijale voda, po kriterijumu ekonomičnosti i pogodnosti uklapanja u životnu sredinu i socijalno okruženje. Crna Gora od ukupnog hidroenergetskog potencijala iskorišćava manje od 1.800 GWh (HE Peručica i HE Piva), odnosno tek nešto više od 17%.”

Smatramo da je ispravnije koristiti podatak iz tabele na str 28. tako da se procenat iskorištenja ne uzima u odnosu na ukupan vodni potencijal već na Tehnički iskoristiv hidroenergetski portencijal u prirodnom toku. U tom slučaju ovaj procenat bi bio veoma drugačiji i iznosio bi skoro 40%.

str.36

“Međutim, ovim planom (PPPodgorice) je utvrđeno da bi mogla izgradnja planiranog lanca HE imati više negativnih od pozitivnih posljedica, pa se predlaže izrade studije alternativnih mogućnosti energetskog korišćenja voda Morače.”

Kako se ovaj plan odnosi prema ovoj činjenici i da li može da se smatra da nije uslađen sa spomenutim planom PPPodgorice?

str.36

Kanjoni Morače i Male Rijeke su veliki prirodni kvalitet tog prostora, koji će se do neke mjere narušiti u slučaju izgradnje hidroelektrana. Predlagana je zaštita rijeke Morače i Male Rijeke (predio posebnih prirodnih odlika).

Ovo je samo jedna od mnogih kotradiktornosti ovog DPPHE. Da li je riječ o previdu, samo pukom kopiranju djelova iz drugih planova ili svjesnom ignorisanju tih stavova?

str. 38.

“Zaštita i unapređenje posebno vrijednih prostora - Kao potencijalni objekat zaštite prirode jeste Predio posebnih prirodnih odlika - sliv Morače. Naime, čitav sliv Morače (sa pritokama) ima karakter predjela posebnih prirodnih odlika. Pored kanjona Cijevne i Male Rijeke, najkvalitetniji dio tog sliva je kanjon Morače u kojem je predviđena izgradnja hidroelektrana. PPPPN mora opredjeliti rješenja izgradnje sistema elektrana i ostalih uređenja u kanjonu usaglašeno sa mjerama zaštite, koje će biti regulisane u postupku proglašenja adekvatne kategorije zaštite. U vezi sa kategorijama zaštite potrebno je usaglašenje ovog plana sa PPRCG, koji predviđa zaštitu kanjona Morače kao spomenik prirode.”

U kom dijelu DPPHE se tretira ova buduća planirana zaštita kanjona?

str.42

“Stanje, trendovi i osnovni problemi zaštite - Najstariji spomenik kulture u opštini je manastir Morača koji je dobro zaštićen i održavan,...”

dok se na str.178 navodi “Zbog loše situacije i zatečenog stanja manastirskog kompleksa, treba započeti što prije sa integralnom sanacijom koja mora obuhvatiti sakralna dobra i šire okruženje.” što je kontadiktorno.

str.44

“Došenje investicione odluke o izradi planske dokumentacije, a zatim i sama buduća izgradnja objekata HE sa pratećim aktivnostima, podržava preporuku Strategije o budućoj "upotrebi obnovljivih izvora energije na bar 20% ukupne potrošnje primarne energije u skladu sa ciljem kojeg su sebi zadale države EU”.

Ovo je netačan podatak jer upravo Strategija energetike na strani 15. kaže:

“U strukturi ukupne potrošnje primarne energije najveći udio predstavljaju derivati nafte (32,3%), ugalj (30,1%), hidroenergija (19,6%) i drvo (5,3%) (Slika 1). To znači da je udio obnovljivih izvora energije (OIE) u ukupnoj potrošnji primarne energije u 2006. godini 24,9% što je već više od cilja EU do 2020.godine.”

Po toj logici treba preispitati investicionu odluku.

str.44

“1.5.3.1. Izvod iz Master plana za turizam

Prema master planu za turizam koji je za Ministarstvo turizma 2008. godine uradio DEG u Slivu Morače u turističkom smislu kao potencijal vrednuje se lokacija Manastira Morače. Za ostatak područja nije vršena nikakva dodatna analiza, niti rađeni planovi za njegovu turističku valorizaciju.”

Na osnovu čega se onda planiraju turistički potencijali u zoni izgradnje planiranih HE? Ti sadržaji nisu u skladu sa strateškim dokumentima iz ove oblasti.

str.129.

“Stanje biodiverziteta se prati šest godina, tako da se do sada sakupljene informacije ne mogu koristiti za ozbiljnu analizu trendova. Naime, tek nakon desete godine moguće je raditi na detaljnim analizama trenda o stanju populacija indikatorskih vrsta, tako da je neophodno nastaviti praćenje stanja biodiverziteta.”

Potrebno je preciznije definisati od koje godine se prati stanje biodiverziteta (kada je počelo mjerenje?) tako da bismo tačno znali koliko je preostalo vremena za dobijanje validinih podataka. Pošto je u pitanju par godina, vrijedi razmisliti da se sačeka i vidi koje ćemo sve podatke dobiti.

str.130

“Kulturni pejzaž, kao posebni segment nepokretne kulturne baštine, Zakonom nije definisan i zaštićen.”

Ali jeste međunarodnim konvencijama kao što je Evropska konvencija o predjelu (koju je Crna Gora potpisala 8.12.2008, ratifikovala 22.1.2009, i koja je stupila na snagu 1.5.2009.) takođe i Nacrtom Zakona o kulturnim dobrima iz 2009 godine, koji će vjerujemo uskoro biti usvojen, predviđeno je uvođenje kulturnog predjela kao najobuhvatnije vrste kulturnog dobra.

To sto Kulturni pejzaž još uvijek Zakonom nije definisan i zaštićen ne znači da se on projektom mora devastirati!

str.130

“Ovaj prostor nailazi na velike i brojne razvojne i prostorno-ekološke probleme.”

Na koje se tačno prostorno ekološke probleme misli?

str.136

“Tabela – Aktivnosti i raspodjele stanovništva po predionim cjelinama”

Smatramo nerealno povećanje broja stanovnika u ovom području za preko 80% za 12 godina, posebno ako se pogledaju predviđanja iz PPCG2020 gdje se vidi da je predviđeno neznatno povećanje broja stanovnika recimo u Opštini Kolašin, od samo 0,29% ili 29

ljudi!!! dok je za Opštinu Podgorica takođe predviđeno povećanje broja stanovnika od oko 16%.!

str.146

“Zaštita i unapređenje autentičnog kulturnog pejzaža i okruženja obezbjeđuje integralnu zaštitu prostornih cjelina i posebnih kompleksa i objekata koji imaju karakteristike kulturnog nasljeđa.”

Ove smjernice apsolutno nisu ispoštovane kroz plan jer se predviđenim intervencijama planiraju “drastične izmijene izgleda predjela” što se navodi na str. 167.

str.163

“Međutim, komercijalno okruženje se promijenilo i to treba uzeti u obzir prilikom razrade konfiguracije kaskadnih elektrana.”

Nije se promijenilo samo komercijalno okruženje nego, prije svega, standardi zaštite prirode i potrebe za održivim razvojem.

str.166

“Pumpno postrojenje bi se takođe moglo razmotriti jer bi finansijski podržalo ovo skuplje rješenje.”

Potrebno je naglasiti da ukoliko se uvodi pumpno postrojenje tada se ne može govoriti o korišćenju obnovljivih izvora energije jer po *DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC* se tačno kaže da “Further, electricity produced in pumped storage units from water that has previously been pumped uphill should not be considered to be electricity produced from renewable energy sources.

Smatramo da ovu mogućnost treba izbaciti iz plana.

str. 168

“Izgradnjom lanca hidroelektrana na Morači postigli bi se multiplikativni efekti, jer osim što bi se omogućila značajna proizvodnja električne energije, istovremeno bi se osigurao veći broj radnih mjesta za lokalno stanovništvo i podstakao razvoj turističke i ugostiteljske ponude vezane uz izgrađene akumulacije. Drugi pozitivni efekti uključuju ribarstvo i navodnjavanje, snabdijevanje vodom za piće, aktiviranje domaće industrije i poboljšanje ekološke situacije nizvodno od Podgorice u vrijeme malih voda uslijed ispuštanja otpadnih voda.”

Nigdje nije objašnjena veza između razvoja turizma i poljoprivrede sa gradnjom brana. Šta novo one donose i šta to pravi razliku u odnosu na sadašnju situaciju? Koji su to dokazani mehanizmi koji garantuju da će doći do ovakvog razvoja kako se navodi, posebno što imamo loš primjer razvoja nakon izgradnje Perućice, koji nije donio nikakav napredak tom regionu.

str.174

Smatramo neprihvatljivim stavljanje u DPPHE dodatnih 11 akumulacija prije nego što je donijeta odluka o potrebi za njima. To se kosi sa elementarnim procesom planiranja jer unošenjem u plan praktično one dobijaju status veći (zakonski) nego što im sama odluka o izgradnji pruža. Pravi se loš mehanizam koji se u budućnosti može veoma zloupotrebjavati i u drugim planovima. Planovi su precizni dokumenti sa preciznim procedurama.

str. 175

“U skladu sa EU integracijama, treba donijeti odluku o uspostavljanju mreže zaštićenih područja, na osnovu principa direktive o pticama i direktive o staništima EU.”

Kada se prepuručuje da se rade ove odluke? Jer ukoliko se urade PRIJE izgradnje postoji mogućnost da jedan ovakav projekat ne može da zadovolji visoke kriterijue takvih područja, a takođe se ne razmatra da li će se izgradnjom HE onemogućiti da ova područja dobiju takvu zaštitu!!!

str. 175

“Do sada je malo ili i nema tačnih inormacija koje su na raspolaganju o trenutnom statusu biodiverziteta. Jedino utvrđivanje pravog temelja će omogućiti da se definiše buduća upotreba ovih područja.”

Šta ovo znači za sam DPPHE? Potpuno je kontadiktorna izjava.

str.175

“U kanjonskom dijelu Morače (Platije) izgradiće se velika lučna brana, koja će sama po sebi biti velika vizuelna atrakcija i koja će formirati veliko jezero dubine od 150 m. Ovo će stvoriti uslove za integralni razvoj (proizvodnje električne energije, turizam, sport i rekreacija).”

Kako će stvoriti uslove? Zar nema ni jedne riječi o štetnim posljedicama takve intervencije? Veoma je diskutabilno da li će takva intervencija biti vizuelna atrakcija ili će devastirati prostor.

str. 176

*“U području **Manastira Morače**, doći će do formiranja jezera do blizu nivoa manastirskog kompleksa. Ovo neće izazvati potapanje naseljenih područja, a pojaviće se sporadično nova saobraćajna infrastruktura. Ovo će značajno promjeniti izgled pejzaža...”*

Predviđenim intervencijama kojima bi se manastir Morača našao “na obali jezera” bile bi uništene njegove ambijentalne, istorijske, simboličke i estetske vrijednosti. Manastir Morača nije samo crkva sa manastirskim kompleksom, na izuzetnu vrijednost manastira Morača u velikoj mjeri utiče okruženje u kojem se nalazi! Manastiri su uvijek zidani na izuzetno pažljivo biranim lokacijama. Manastir u tom obliku je nastao baš na tom mjestu, iznad kanjona Morače, zbog specifičnosti te lokacije!

Nacrtom zakona o kulturnim dobrima iz 2009 godine, koji će vjerujemo uskoro biti usvojen predviđeno je da se za svako kulturno dobro definiše zaštićena okolina. Kada to bude urađeno, kanjon Morače će sa sigurnošću predstavljati zaštićenu okolinu manastira Morača.

str. 176

“U Međuriječju će biti formirano veliko jezero, koje će potopiti znatne djelove površina na terasama, a time i dio naselja, putne infrastrukture, poljoprivrednog i drugog zemljišta. Ovdje će se drastično izmijeniti izgled predjela, formiranjem jezerskog pejzaža,”

“U slivu Mrtvice, realizacijom akumulacije Andrijevo, potopiće se dio rijeke Mrtvice od izlaska iz kanjona do ušća u Moraču jezerom koje će potopiti znatne djelove površina na terasama, a time i dio naselja, putne infrastrukture, poljoprivrednog i drugog zemljišta. Ovdje će se drastično izmijeniti izgled predjela, formiranjem jezerskog pejzaža, novih putnih pravaca i formiranjem novih naseljskih struktura uz izmješenu magistralu.”

U Obrazloženju Zakona o ratifikaciji Konvencije o evropskim predjelima navedeno je: “Predio/Pejzaž je bio, jeste, i vjerovatno će i biti najveće dobro Crne Gore, njena “nafta” odnosno njeno “zeleno zlato”: to je i ona kompleksna komponenta koja utiče na konstituciju njene kulture i identiteta, i bitan elemenat u kolektivnoj imaginaciji i individualnoj svijesti vjerovatno svakog stanovnika ovog tla.”

Djelovi površina na terasama predstavljaju takođe izuzetno značajne segmente kulturnog predjela ovog područja! Predviđenim intervencijama kojima će se drastično izmijeniti izgled predjela u potpunosti će se devastirati ovaj prostor!

str. 176

“U ovako značajno promijenjenom ambijentu stvaraju se uslovi za zaustavljanje iseljavanja i uspostavljanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja.”

Šta to donose sa sobom vještačka jezera i HE da bi se dogodila značajna promjena ambijenta nabolje?

str. 177

“Realizacija akumulacija će generisati integralni razvoj u smislu proizvodnje električne energije, mogućnosti kaveznog i drugog uzgoja ribe, potrebnog infrastrukturnog opremanja, razvoja turizma, poljoprivrede i mogućnosti komercijalizacije vode za piće. U ovako značajno promijenjenom ambijentu stvaraju se uslovi za zaustavljanje iseljavanja iz ovog kraja i uspostavljanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja.”

Da li kavezni uzgoj ribe i razvoj turizma idu zajedno?

str. 180

“Usled plavljenja akumulacije Andrijevo će biti izgubljena dva pješačka mosta stara preko 150 godina, kao i crkva i dvije osnovne škole, ali se u DPP-u ništa ne pominje o tome kako će se izvršiti ovi istražni radovi oko ovih lokacija.”

Ne kaže se da je jedan od ta dva mosta zaštićeni spomenik kulture - Most knjaza Danila - koji je prvi crnogorski knjaz Danilo Petrović izgradio za dušu svoje majke 1858. godine.

Potapanje Danilovog mosta potpuno je neprihvatljivo! Odakle pravo planerima da donose takvu odluku i uništavaju kulturnu baštinu koja pripada svima nama!

Moguća dislokacija mostova koja se spominje u PPO Kolašin, na str.42, potpuno je besmislena, jer je ovo izuzetno graditeljsko djelo nastalo kao odgovor na specifičnost date lokacije i ne može se transponovati bilo gdje! Na taj način on bi potpuno izgubio vrijednosti i autentičnost.

str. 181

"Akumulacije koje će biti stvorene (naročito Andrijevo i Zlatica) će imati najveći uticaj na pejzaž. Izvršena je procjena pejzaža i vizuelnog uticaja i sa izuzetkom Andrijeva, smatra se da vizuelni uticaj brana neće biti previše veliki i akumulacije koje budu formirane izgradnjom brana bi mogle unaprijediti pejzaž i privlačnost ovog područja."

Na osnovu kojih isustava se ovo tvrdi kada se kaže da, zbog nemanja podataka, ne znamo prave vrijednosti tamošnjih pejzaža.

str.182

"Plavljenje značajnih površina doline Morače bi moglo podrazumjevati stalni gubitak značajne flore i faune i potencijalnih lokacija kulturne baštine ili arheološki značajnih lokacija. Preporučuje se da se tokom perioda izrade izvođačkog projekta izvrše naknadna detaljna istraživanja u područjima plavljenja, kako bi eventualne mjere ublažavanja uticaja koje bi bile predložene kao rezultat istraživanja mogle biti obrađene na efikasan način. "Potrebno je više istraživanja radi boljeg razumijevanja dinamike promjena nivoa vode i ekologije (ptice, ribe, makrofiti, itd.) u Skadarskom jezeru, uključujući posledice smanjenih promjena nivoa vode na pružanje močvarnih područja;"

Ova istraživanja su morala da budu odrađena prije samog DPPHE a ne kada je sve već praktično gotova stvar.

str. 187

"Pri tome se prvo iscrpljuju, do racionalnih granica, lokalna izvorišta,..". Zbog ublažavanja posljedica depopulacije i stvaranja uslova za kvalitetan život na ovim prostorima, pored drugih mjera, treba obezbijediti i dovoljnu količinu vode za stanovništvo i druge potrebe seoskih domaćinstava.

Da li možete reći na osnovu kojih istraživanja je donijeta ova procjena i kojih kvantitativnih podataka? Da li ranije već prepoznat problem vodosnabdevanja ovih područja?

str. 188

"Krajnji cilj izgradnje akumulacija i uređenja režima voda je obezbjeđenje dovoljnih količina voda za potrebe svih korisnika, zaštita životne sredine i isključenje (smanjenje) destruktivnog dejstva voda, uređenje vodnog režima, odnosno racionalno uređenje posmatranog prostora. Jedino se akumulacijama može ostvariti preraspodjela vode, prostorno i vremenski, nužna zbog izraženih neravnomjernosti protoka na ovoj rijeci."

Ništa se ne kaže o i očiglednim dramatičnim posljedicama na isti taj vodeni tok. Ovo je samo pokušaj da se HE predstave kao spas za vode ovog sliva što je besmisleno.

str. 189

“Uređenje infrastrukture, zemljišta i voda na slivu Morače treba da omogući povećanje privrednih aktivnosti, kako bi ovi prostori postali "atraktivni" za zadržavanje i čak dolazak stanovništva, posebno mlađe populacije, zbog čega je potrebna revitalizacija prostora, posebno seoskih naselja.”

Da li u procjene iznosa za ulaganja ulazi i potrebna revitalizacija seoskih naselja? Ponovo postavljamo pitanje šta je to što će te mlade ljude vratiti u sela na ovom dramatično promjenenom području?

str.189

“Ribolov, a posebno sportski ribolov, treba da postane značajni segment turističke ponude. Neophodno je popraviti postojeći riblji fond u smislu njegove raznovrsnosti, kvaliteta i kvantiteta. Ribe kao što su pastrmka, mladica, lipljan, klijen su neke od onih koje su pogodne za sportski ribolov. Planirana jezera na Morači stvaraju nove mogućnosti za razvoj niza sportskih i rekreativnih aktivnosti. Naseljena mjesta, a posebno Podgorica, dobiće prostore za odmor, rekreaciju i sport.

Kako se u širem kontekstu tretira Skadarsko jezero i u kojoj mjeri ovi sadržaji konkurišu jedni drugima, i koje su pouke izvučene sa ovog jezera koje je sigurno daleko atraktivnije od planiranog, a opet nije razvilo spomenute sadržaje u velikoj mjeri.

str 191

“Dakle, scenario status quo kao ishodište ima daljnju depopulaciju ovog prostora („bijela kuga“), što svakako ne može biti državni cilj.”

Ovo je čista manipulacija jer mi nemamo nikakve garancije niti mehanizme koji garantuju razvoj samo zbog izgradnje akumulacija, a loša politika koja je dovela do ovih gore spomenutih procesa, sada se nudi kao spasilačka. Ovo je paušalna i neutemeljena ocjena. Posebno kada se vidi da se planira povećanje od 80% stanovništva što je potpuno nerealno. Ni Skadarsko jezero koje je takođe blagorodno sa više asepakta ne bilježi povratak u sela na obali.

str. 191

“Tabela – Eko-agro proizvodna struktura- investiciona procjena, prihod, dobit, zaposlenost”

Ovo nisu argumenti za gradnju HE jer nas ništa ne sprječava da to i sada razvijamo.

str. 194

“Realizacija višenamjenskih akumulacija (4+11 elektrana), putne i druge infrastrukture generisaće veoma značajne razvojne osnove ovog, po prirodnom potencijalu, visoko vrijednog područja.”

Kako? Na koji se tačno prirodni potencijal misli, ako je u pitanju pejzaž, onda ga sigurno neće unaprediti.

str. 195

“U normalnom optimističkom scenariju razvoja sa planerskim vidikom do 2020 godine, koja podrazumijeva završetak izgradnje svih 15 višenamjenskih akumulacija, procjena pozicije, obima i globalnih proporcija turističke strukture je prikazan u priloženoj tabeli.

Tabela – Ekonomski parametri turističkog razvoja u Slivu Morače”

Ako je ovo optimistična varijanta koja je realna? Na osnovu kojih dokumenata višeg reda se došlo do ovih brojeva? Ukoliko se uzme da je kapacitet Splendida 700 kreveta dođe se do broja od 22 takva hotela u ovom području što je potpuno nerealno. Ali nije samo problem što je nerelano nego je katastrofa ako se to dopušta i planira. Ko će da opslužuje te hotele i smeštajne kapacitete? Klakav bi uticaj takav razvoj imao na sjever Crne Gore, Žabljak na primjer?

str. 196

“Separatni scenario razvoja

Ovakav razvoj koji ima u vidu samo 4 višenamjenske akumulacije-elektane sa proizvodnjom od 700.000.000 KWh energije i prihodom od 84.000.000 Eura, zaposlenošću od 192 radnika, profitom od 50 do 58 miliona Eura je, mjerenom ukupnim prihodom naprimjer, samo 19% efekata u odnosu na integralni scenario razvoja sliva kao jedinstvene razvojne cjeline. U ovakvom pristupu skoro da nema integralnog razvoja poljoprivrede, turizma, vode kao robe i drugo.”

Da li je ovo već donošenje odluke o izgradnji i ostalih 11 brana? U ovom slučaju se ova pretpostavka zasniva na samo ekonomskom parametru što je nedopustivo. Da li predloženi profit od 50-58 mil € namijenjen bužetu Crne Gore ili koncesionaru?

str. 197.

“Tabela – Projekcija stanovništva u Slivu Morače”

Odakle se predviđa da će da dođu stanovnici u ovo područje?

Komentari na Detaljni prostorni plan za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači – Detaljna razrada

str. 37

“Ove kompleksne analize, koje bi precizno izmjerile štetne uticaje na manastir Moraču treba uraditi u fazi izrade strateške procjene uticaja na životnu sredinu, dalje projektne dokumentacije koju će pratiti i izrada procjene uticaja na životnu sredinu. Sva planska i projektna rješenja moraju obezbjediti prihvatljiv nivo eventualnih negativnih uticaja na sam Manastir.”

Da li je ovo urađeno u fazi strateške procjene uticaja?

str.91

“Hidroakumulacija Andrijevo

Hidroakumulacija Andrijevo je četvrta u nizu elektrana posmatrano od Podgorice i ima najvišu branu. Vještačko jezero će prekriti ogromnu površinu i biće najimpresivnije od svih, mada mu nivo vode neće biti konstantan. Ova elektrana i njena akumulacija nude brojne mogućnosti za razvoj turizma i rekreacije:

- Centar za posjetioce sa vidikovcem-platfomom na brani*
- Žičara za posjetioce za spuštanje do brane*
- Izložbena postava o izgradnji elektrane*
- Parking*
- Biciklističke staze*
- Pješačke staze*
- Lokacije za posmatranje ptica*
- Razvoj seoskog turizma u cilju podsticanja ekonomskog razvoja ruralnog zaleđa*
- Centar za posjetioce Manastir Morača: restoran, razvoj vjerskog turizma (npr. vjenčanja, postavljanje platforme za posmatranje i sl)”*

Kako se planira razvoj ovih svih sadržaja kada jezero osciluje? Upravo je najniže u vrijeme ljeta kada se planiraju ove aktivnosti na jezeru. Sama oscilacija jezera stvorice veoma neprivlačan prizor za razvoj turizma, a uz to će drastično degradirati pejzaž oko Manastira Morača.

U Izvodu iz detaljne razrade za jezero Andrijevo Zona 10. dati prikaz granice oboda jezere sa najnižom i najvišom kotom vode.

str. 130

“2.3.2.4. Kupališta

Generalno, temperatura Moračkih akumulacija neće odgovarati za kupanje. Promjena nivoa vode u akumulaciji Andrijevo, velike brzine vode u akumulacijama HE Milunovići i HE Raslovići neće omogućiti da se voda zagrije na željenu temperaturu. Dalje, veći dio obale i s njom povezanog terena suviše je klizav i krševit, da bi se mogli stvoriti uslovi za kupanje. Pa ipak, dijelovi obale u akumulaciji HE Zlatica mogli bi pružiti mogućnosti za razvoj nekih vidova kupanja. Da bi se to posliglo, prije korišćenja lokacija za kupanje, pojedine djelove bi trebalo izdvojiti malom branom kako bi se stvorila mirna zona vode i stvorio određeni oblik zaliva gdje bi se voda mogla zagrijati. Dodatno izgradnji brane, biće potrebno i formiranje plaža pijeskom.”

Na osnovu čega se onda temelji optimizam za razvoj turizma? Ima toliko divnih, netaknutih predjela u Crnoj Gori koji su daleko atraktivniji od vizija koje ovaj plan nudi sa hladnim, vještačkim jezerima.

str. 170

“Na prostoru hidroakumulacije Zlatica, pored kupališnih motiva, u skoro iskonski čistoj i toploj vodi budućeg jezera, direktna atrakcija biće i kanjon Male rijeke do čijeg samog ishodišta će biti vode jezera hidroakumulacije Zlatica. Puno toga će biti na sceni: pitomi vinogradi, kupanje, jedrenje, tihi odmor i uživanje, ali i atrakcija obilaska jednog od najvećih i najatraktivnijih kanjona Crne Gore.”

Upravo je na strani 130 rečeno da NIJE moguće kupanje!!!???

Komentari na dokument: Strateška procjena uticaja na životnu sredinu (SEA) za Detaljni prostorni plan za hidroelektrane (HE) na rijeci Morači

Opšti komentari

- Nedostaje spisak ljudi koji su radili Stratešku procjenu sa njihovim profesijama
- Prevod SEA sa Engleskog jezika je loš, u pojedinim djelovima nije usklađen sa adekvatnom terminologijom na našem jeziku, što ne omogućava adekvatno sagledavanje ovog dokumenta
- Podaci iznijeti vezano za kulturno nasljeđe nisu relevantni jer je kao osnova korišćen izvještaj koji je pripremio– HMZ Hidro-meteorološki zavod koji nije relevantna institucija za ovu oblast, a uz to nisu vršene konsultacije sa relevantnim institucijama (Republički zavod za zaštitu spomenika kulture)

str. 1

“Ukupna instalisana snaga projekta je 238,4 MW sa procjenjenom proizvodnjom od oko 700 GWh/godišnje. Energija koja bi se dobila iz HE na Morači bi pomogla Crnoj Gori da postane značajan izvoznik energije i da eliminiše postojeću zavisnost od uvoza energije.”

700GWh/godišnje je oko ½ deficita električne energije Crne Gore. Koji su proračuni koji potvrđuju gornju tvrdnju, da ćemo biti značajan izvoznik struje?

str. 5

Na spisku nedostaje Evropska konvencije o predjelu koju je Crna Gora potpisala 8.12.2008, ratifikovala 22.1.2009, i koja je stupila na snagu 1.5.2009.

str.6

“OPCIJA 4HE” Prednosti:

- *Postojeći status polu-zatvaranja KAP-a bi mogao eliminisati deficit električne energije, stoga obezbjeđujući više energije za izvoz*

Ovo nije najjasnije. Neobjektivan je stav. To bi trebalo da je prednost u opciji ne gradnje 4HE. Jer mi ne moramo po svaku cijenu da ih gradimo ukoliko obezbijedimo neutralisanje deficita električne energije gašenjem KAPa. Zašto bismo tada gradili HE?

- *Obezbjediće se značajan prihod od izvoza energije.*

Kako? Koncesionar prikuplja profit a od izvoza se ne može uzeti PDV.

- *Unaprijedio bi se geo-politički status u regionu.*

Objasniti ovu tvrdnju? Možda se poboljša koncesionaru ali kako Crnoj Gori?

- *Stimulisala bi se industrijska proizvodnja i druge poslovne mogućnosti.*

Koja industrijska proizvodnja? O njoj nema riječi u DPPHE. Već ugovanom o uslužnom sektoru, koji je takođe diskutabilan.

- *Stimulisala bi se lokalna ekonomija.*

Kako? Poterbno je pojasniti.

- *Više mogućnosti za turizam/dodatni sadržaji.*

Zašto je to moguće uz HE a nije bez njih?

- *Obezbjeđeno strateško vodosnabdijevanje koje će postati sve značajnije usled klimatskih promjena.*

Navesti dokument gdje je to prepoznato kao problem? Nije definisano da li će vodosnabdijevanje biti u rukama koncesionara. Tada opet Crna Gora nema direktnu korist.

- *Mogućnosti za investiranje.*

Kako? Poterbno je pojasniti.

- *Mogao bi se obezbjediti pokretač za unaprijeđene mjere energetske efikasnosti.*

Na koji način? Poterbno je pojasniti.

- *Unaprijediti mogućnosti zdravstvene zaštite.*

Poterbno je pojasniti, da li je predviđena gradnja novih zdravstvenih objekata ili nešto drugo?

- *Unapređena dobrobit usled unapređene privrede oblasti.*

Ovo nije kritički, objektivni stav već samo prenošenje stava iz plana.

- *Mogućnosti za bolje obrazovanje.*

Kako? Poterbno je pojasniti.

- *Potencijalno unapređenje u društvenoj strukturi.*

Nije dovoljno jasno, poterbno je pojasniti.

- *Povećana proizvodnja će dovesti do povećane potražnje za uslugama.*

Kako? Poterbno je pojasniti.

- *Sve akumulacije bi obezbjedile nova staništa za divlji svijet.*

Na kojim parametrima se zasniva ova tvrdnja?

- *Stvaraju se novi pejzaži jezera.*

Zašto je ovo prednost? Transformacija izvornih autentičnih prirodnih pejzaža u vještačka, hladna jezera svakako nije prednost!

- *Manastir Morača i plato na kome se nalazi će biti dobro održavan i očuvan za budućnost*

On u svakom slučaju mora biti održavan i očuvan i bez HE tako da ovo nije prednost grandje HE.

- *Mogućnosti za povećanje arheološkog znanja usled neophodnih istraživanja.*

Ovo svakako mora biti urađeno tako da nema osnova za tvrdnju da je to zato što se grade HE, a posebno ne da je to prednost jer onda se podrazumijeva da neće biti urađeno ako se ne grade.

- *Mogućnost da se nauči više o flori i fauni oblasti usled neophodnih istraživanja.*

Ovo svakako mora biti urađeno tako da nema osnova za tvrdnju da je to zato što se grade HE, a posebno ne da je to prednost jer onda se podrazumijeva da neće biti urađeno ako se ne grade.

- *Neke nizvodne koristi iz regulacije protoka kao što su smanjenje rizika od poplava i poboljšan kvalitet vode (tokom ljeta)*

To je moguće regulisati i uz daleko manje dramatične intervencije. Nije neophodno vezano za gradnju HE.

- *Moguće unapređivanje životne sredine za turizam (kvalitet vode).*

Na šta se tačno misli? Voda nije za kupanje a sigurno joj kvalitet neće biti bolji nego da ostane prirodna brza rijeka.

- *Unaprijeđeno vodosnabdijevanje za navodnjavanje uljetnom periodu*

Ovo je potrebno pojasniti. U kojim dokumentima je prepoznato da je problem vodosnabdijevanje i za koje područje. Može da se riješi i na drugi način, nije prevashodno vezano za granju HE.

U slučaju pažljivije i smislenije odrađene SWOT analize moguće je dobiti potpuno drugi, adekvatniji pregled prednosti i nedostataka. Kroz ovu analizu nije sve ni na pravi način sagledano.

STR.7
"1.6 Mjere ublažavanja uticaja"

Nije navedena ni jedna mjera u fazi izrade projekta na koji se radi ova strateška procena uticaja.

str 8.
"OPCIJA PO KOJOJ SE NIŠTA NE RADI" Nedostaci

- *Potencijalni rast tarifa energije.*

Nije objašnjena veza između postojanja HE koje su u vlasništvu koncesionara i ove tvrdnje da će struja biti jeftinija ako se izgrade. Potrebno je pojasniti.

- *Gubljenje geo-političkog statusa.*

Potrebno je pojasniti.

- *Potencijalni pad BDP-a.*

Potrebno je pojasniti na osnovu čega se ovo tvrdi

- *Gubitak poslovnog i povjerenja investitora.*

Zašto? Potpuno je nejasna ova veza sa ne gradnjom HE.

- *Povećanje nezaposlenosti u ovom regionu.*

To je moguće rješavati i na druge načine, nema direktne veze sa gradnjom HE.

- *Niža industrijska produktivnost usled prekida u napajanju strujom.*

Koja istraživanja ovo potvrđuju? Ovo je povezano sa stanjem distributivne mreže.

- *Uticaj na zdravlje najugroženijih stanovnika usled povećanja tarifa*

Objasniti na osnovu kojih pokazatelja se ovo tvrdi. Ne vidi se direktna veza između ovih faktora. Vlada može i na drugi način da brine o zdravlju i blagostanju svojih stanovnika.

- *Pasivno, demotivisano stanovništvo usled ograničene uspješnosti inicijativa za stvaranje novih kompanija i samo-zapošljavanje*

Potrebno je pojasniti kakve HE imaju veze sa tim, i kako će im one pomoći da ne dođe do toga?

- *Potencijalan porast kriminala i asocijalnog ponašanja jer se ekonomski uslovi pogoršavaju.*

Nemamo granacije da će HE pozitivno ekonomski uticati na ekonomske uslove. Potrebno je pojasniti!

- *Potencijalno povećanje broja zdravstvenih poremećaja kao što su depresija i alkoholizam*

Potrebno je pojasniti, na osnovu kojih parametara se ovo zaključilo

- Rizik povećanog zagađenja i degradacije zemljišta usled napuštanja industrije usled loše energetske situacije.

Potrebno je pojasniti, koje industrije?

- Povećani troškovi energije stimulišu nelegalnu sječu šume i na taj način se povećava rizik od erozije i klizišta.

Da li će gradnja HE to uspjeti da spriječi? To je posao za službe koje štite šume. Potrebno je pojasniti.

- Klimatske promjene utiču na osnovni protok rijeke što može dovesti do prirodnog gubitka biodiverziteta.

Pojasniti ovu tvrdnju i zašto ide u prilog gradnji HE?

- Pad turizma usled nepristupačnosti i nove trase puta Bar Boljare.

I pri izgradnji HE će biti autoputa pa to nije nedostatak.

str.66

“Detalji o kulturnoj baštini i spomenicima kulture u projektnoj oblasti su uzeti iz izvještaja koji je pripremio lokalni konsultant za podatke – HMZ Hidro-meteorološki zavod”

Podaci vezani za kulturno nasljeđe nisu relevantni jer SEA Konsultant nije u mogućnosti da na osnovu podataka Hidro-meteorološkog zavoda i trodnevnog obilaska terena “u cilju vršenja kratke ocjene vrijednosti kulturne baštine” da relevantne podatke.

str.66

“Konsultant je obišao Muzej Grada Podgorice i Arheološki Registracioni Centar u Podgorici i razgovarao sa stručnjacima iz specifičnih oblasti arheologije i kulturne baštine. SEA Konsultant je takođe obavio kratku posjetu Nacionalnom Muzeju Crne Gore na Cetinju”

Nisu vršene konsultacije sa relevantnim institucijama - Republičkim zavodom za zaštitu spomenika kulture.

Ostale primjedbe:

- Smatramo da karte i grafički prilozi ne mogu biti zaštićeni autorskim pravima jer je riječ o naručenom, javnom dokumentu koji svi mogu dalje da koriste, i da treba skinuti oznake *Copyright ©2009 WinSoft* sa grafičkih priloga, jer bi, teoretski u budućnosti bilo potrebno tražiti od spomenute firme odobrenje za korišćenje ovih priloga.
- Proceduralna primjedba je da na sajtu Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, na strani obavještenja o javnoj raspravi, gdje stoje predmetni dokumenti, NEMA maila na koji se komentari šalju.
- Takođe, na stranici istog Ministarstva nema komentara i mišljenja koja su drugačija od stava Vlade već se samo favorizuje jedna strana, u ovom slučaju Ministarstvo

Uz navedene primjedbe i komentare upućujemo Vam i molbu da:

- Nam date informaciju koja je bila cijena izrade DPPHE
- Prosljedite projektni zadatak koji je dat obrađivaču za izradu ovog plana
- Takođe, Vas molimo da objavite javnim sve komentare pristigle u okviru javne rasprave, ili da nam ih prosljedite elektronskim putem na mail: expeditio@t-com.me

S obzirom na izložene primjedbe smatramo da DPPHE i Strateška procjena uticaja imaju velikih nedostataka kao što su: nekonzistentnost, kontradiktornost, neuskладjenost sa nekim od sektorskih strategija (posebno oblast turizma), neuključivanje relevantnih stručnjaka i institucija u izradu pojedinih segmenata plana, dosta nelogičnosti, kao i neutemeljenih tvrdnji, nejasnih polazišta, njihove razrade i donošenja odluka.

Takođe, smatramo apsolutno neprihvatljivim to što će predviđenim planom izuzetno vrijedan kulturni predio cijelog ovog područja biti "drastično izmijenjen" i devastiran, a značajni spomenici kulture ugroženi (Manastir Morača) ili uništeni (most knjaza Danila).

Sve to ovim dokumentima daje ozbiljne nedostatke koje nije lako popraviti jednostavnim korekcijama.

Nadamo se da će obrađivač i resorno Ministrastvo razmotriti naše primjedbe i sugestije i dostaviti nam pisane odgovore.

S poštovanjem,
za EXPEDITIO

Biljana Gligorić, d.i.a.
Tatjana Rajić, d.i.a.
Aleksandra Kapetanović, d.i.a.

Kotor, 12. april 2010.